

Vodič

za roditelje
čije je dete
žrtva ili svedok
krivičnog dela

Specifični položaj dece u ulozi žrtve ili svedoka krivičnog dela

Ko je maloletno lice ?

Maloletno lice je svaka osoba koja nije navršila 18 godina života. Tada uobičajeno, govorimo i o „deci“, a u smislu krivičnog prava, dete je lice koje još nema 14 godina.

Šta je to nasilje prema maloletnim licima ?

Nasilje prema maloletnim licima (fizičko, psihičko, seksualno) predstavlja najteži vid ispoljavanja porodičnog nasilja i nasilja uopšte, s obzirom na fizičke i psihičke osobine žrtava, odnos poverenja, emocionalnu povezanost i dužnost čuvanja i vaspitanja onih kojima su deca poverena.

Maloletno lice može biti žrtva nasilja u čitavom nizu situacija. Po svojim posledicama svakako su najpogubnije seksualne zloupotrebe deteta. Zlostavljanje dece se može ispoljiti u formi fizičkog napada, psihičkog napada, emocionalnog zlostavljanja, nebrige o detetu ili seksualne eksploatacije.

Dete koje je bilo žrtva ili svedok određenog krivičnog dela izloženo je teškim psihičkim traumama. Posebno su teške one zloupotrebe do kojih dolazi kada su u njima učestvovala lica u koje je dete prethodno imalo veliko i skoro neograničeno poverenje, lica čiju je zaštitu dete očekivalo.

Da biste razumeli specifične potrebe dece koji su doživeli različita traumatska iskustva, neophodno je da imate na umu određene važne činjenice.

Svaka reakcija deteta nakon traumatskog iskustva predstavlja normalnu reakciju na nenormalne okolnosti ili događaje. Osećanja neizvesnosti, gubitka kontrole i bespomoćnosti, očajanje, usamljenost, intenzivan bes, osećanje krivice, preosetljivost, uplašenost i povlačenje u sebe ili agresivnost i impulsivne reakcije predstavljaju samo jedan deo osećanja koja mogu da se jave u takvim situacijama.

U situacijama kada je vaše dete bilo žrtva nasilja ili njegov svedok važno je da ga slušate i da mu pokažete da mu verujete, kao i da cenite i prihvatate njegova osećanja. To podrazumeva da detetu pružite maksimalnu pažnju, odnosno da ga pažljivo gledate - oči u oči, kao i da mu jasno stavite do znanja da ste ga čuli i da ste ga razumeli, odnosno da će te učiniti sve da mu pomognete koliko je to u vašoj moći (nikada nemojte davati detetu lažna obećanja, odnosno obećanja koje ne možete ispuniti).

Da biste razumeli ponašanje deteta, važno je i da shvatite da njegove reakcije zavise od uzrasta, specifičnih karakteristika ili osobina ličnosti, kao i od specifičnih iskustava stečenih u porodici.

Uzrast i najčešće reakcije dece žrtava i svedoka nasilja:

1. Deca predškolskog uzrasta

Deca ovog uzrasta u potpunosti zavise od svojih roditelja. Njihove reakcije na stres najčešće obuhvataju plač, očaj i bespomoćnost. Najizraženiji je strah od odvajanja. Neka deca ovog uzrasta će govoriti o svojim doživljajima, dok će veliki broj dece koristiti neverbalnu komunikaciju, kao što su: igra, crtanje ili imitiranje, pomoću kojih će izraziti svoja osećanja. Imajte na umu da u ovom uzrastu dete ne može da shvati u potpunosti pojam smrti.

2. Deca osnovnoškolskog uzrasta

Deca ovog uzrasta će biti u mogućnosti da u većoj meri shvate značenje onoga što se desilo. U ovom dobu oni su veoma skloni fantaziranju, to jest obradi traumatskog događaja. Obrada traumatskog iskustva putem fantazije utiče kod njih na vraćanje osećanja kontrole, ali takođe može da dovede i do osećanja krivice i neretko postavljanja pitanja: „Da li se sve to dogodilo zato što nisam bio dobar/dobra?“.

Usled traumatskih iskustava, i kod ove dece kao i kod dece predškolskog uzrasta moguće je da dođe do pojave određenih regresivnih oblika ponašanja - poput: noćnog mokrenja, insistiranje da se spava sa roditeljima u krevetu, odnosno do nastanka psihosomatskih reakcija: stomaćnih tegoba, glavobolje i slično, kao i do promena na nivou ponašanja u dva smera: povlačenje u sebe praćeno apatijom ili agresivnost i impulsivnost usmerena veoma često i prema vama kao roditelju.

3. Adolescenti

Adolescenti su u sve manjoj meri zavisni od svojih roditelja. Za njih je, pre svega, vršnjačka grupa izvor sigurnosti i podrške. Adolescenti su u potpunosti svesni značenja traumatskog događaja i oni manje koriste maštu, a više su spremni da govore o svom iskustvu. Intenzivne reakcije mogu da budu okrenute ka spolja (bes i impulsivnost u odnosu na druge osobe) ili ka sebi (preosetljivost, strahovi i povlačenje). Psihosomatske reakcije su često prisutne, kao i potreba da se želje odmah ispune poput: „Hoću sada i hoću sve!“.

Uloga policije u postupku zaštite deteta žrtve ili svedoka krivičnog dela?

Policija je dužna da štiti bezbednost maloletnih i svih drugih lica, postupajući u skladu sa zakonom, nepristrasno i bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Kada policija sazna da je izvršeno krivično delo ili prekršaj na štetu maloletnog lica čiji ste vi roditelj (staratelj), dužna je da preduzme potrebne mere i radnje u cilju otkrivanja učinioca/učinilaca i obezbeđivanja dokaza (član 10 st. 3 i st. 4 Zakona o policiji).

U cilju osiguranja bezbednosti maloletnog lica čiji ste vi roditelj (staratelj), policija je dužna da preduzme NEODLOŽNU INTERVENCIJU u svim situacijama kada se utvrdi da su život i zdravlje maloletnog lica neposredno ugroženi ili ukoliko postoji razuman povod da se veruje da će nepreduzimanjem hitnih mera zaštite život ili zdravlje maloletnog lica biti neposredno ozbiljno ugroženi.

Ovlašćeno službeno lice – policajac do saznanja o izvršenom krivičnom delu ili prekršaju na štetu maloletnog lica (lica do navršene 18 godine života) može doći:

1) neposredno, pod čime se podrazumeva prijavljivanje događaja dežurnoj službi policije ličnim dolaskom vas kao roditelja, usvojioca ili staraoca sa oštećenim maloletnim licem, odnosno neposrednim dolaskom oštećenog maloletnog lica čiji ste vi roditelj (staratelj);

2) posredno, pod čime se podrazumeva prijavljivanje događaja telefonom ili pismom (ličnom dostavom, poštom ili putem e-mail) od strane vas kao roditelja (staratelja) maloletnog lica ili od strane njega samog kao oštećenog ili drugog fizičkog ili pravnog lica koje ima saznanje da je izvršeno krivično delo ili prekršaj na štetu maloletnog lica;

3) samoinicijativnim angažovanjem policije, pod čime se podrazumevaju aktivnosti ovlašćenih službenih lica na prikupljanju obaveštenja o pripremama i izvršenju krivičnih dela ili prekršaja u skladu sa odredbama člana 225 Zakonika o krivičnom postupku, članom 118 Zakona o prekršajima i drugim zakonskim i podzakonskim aktima koji regulišu ovu oblast.

Kada u službene prostorije dežurne službe policije dođe maloletno lice čiji ste vi roditelj (staratelj), samostalno ili u vašoj pratnji, a s ciljem prijavljivanja krivičnog dela učinjenog na njegovu štetu (ili u pratnji drugog lica koji žele da prijavi krivično delo na njegovu štetu).

Policija je dužna da obezbedi:

- Da prikupljanju obaveštenja od maloletnog lica u svojstvu građana, u vezi krivičnog dela za koje se gonjenje preuzima po službenoj dužnosti, obavljaju ovlašćena službena lica- policajci koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica, obavezno u vašem prisustvu kao roditelja ili usvojioca, a ukoliko je maloletno lice pod starateljstvom u prisustvu staraoca. Izuzetno, policijski službenik može pristupiti prikupljanju obaveštenja od strane maloletnog lica čiji ste vi roditelj (staratelj) i bez vašeg prisustva, ali uz obavezno prisustvo predstavnika organa starateljstva, odnosno osobe od poverenja (koju maloletno lice samo izabere u dogovoru sa organom starateljstva). To je jedino moguće ukoliko ste vi sprečeni da prisustvujete, nedostupni ste ili postoje osnovi sumnje da ste vi učinili krivično delo na štetu maloletnog lica čiji ste vi roditelj (staratelj);

- Da se maloletno lice u vašoj pratnji, odnosno pratnji predstavnika organa starateljstva ili osobe od poverenja (koju maloletno lice samo izabere u dogovoru sa organom starateljstva), od strane ovlašćenih službenih lica policije odvede ili uputi na pregled u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu ukoliko za tim ima potrebe;

- Da preuzme lekarsku dokumentaciju koju ste vi doneli i istu dostavi ovlašćenim službenim licima, ili nadležnom javnom tužilaštvu;

- Da vas pouči o pravima maloletnog lica čiji ste vi roditelj (staratelj), službama, institucijama, ustanovama socijalne zaštite, savetovalištim, zdravstvenim ustanovama, udruženjima građana i drugima koji rade na pružanju pomoći i podrške maloletnim licima, oštećenim krivičnim delima, u cilju prevazilaženja traumatičnih iskustava i dalje socijalne integracije, odnosno reintegracije;

- Da se razgovor sa maloletnim licem, ukoliko je to neophodno obavi u saradnji sa ovlašćenim službenim licima drugih organizacionih jedinica, nadležnim za suzbijanje opšteg kriminala ili za postupanje u prekršajnim predmetima;

U slučajevima posrednog prijavljivanja zlostavljanja i zanemarivanja maloletnog lica, kao i onda kada do takvih saznanja policija dođe operativnim radom, postupak zaštite prava maloletnog lica sprovodi se po istim pravila kao i kod neposrednog prijavljivanja.

Važno je imati na umu da i ukoliko maloletno lice čiji ste vi roditelj (staratelj) zna nešto važno za otkrivanje nekog krivičnog dela ili osobe koja je to delo učinila ili je bilo svedok nekog događaja policija može da ga pozove radi prikupljanja informacija o tom događaju.

Pozivanje se vrši isključivo preko vas i u pozivu se mora navesti razlog pozivanja. Razgovor sa maloletnim licem se obavlja isključivo u vašem prisustvu (prikupljanje obaveštenja od maloletnog lica u svojstvu građanina).

Policija ponovo može da pozove maloletno lice čiji ste vi roditelj (staratelj) radi prikupljanja obaveštenja o nekom drugom krivičnom delu ili učiniocu, ali radi obavljanja razgovora o događaju o kome je sa njim već jednom pričano ne može se ponovo dovoditi maloletno lice čiji ste vi roditelj ukoliko to vi ili ono ne želi.

Prikupljanje obaveštenja od maloletnog lica u svojstvu građanina može trajati najduže do četiri sata i niko maloletno lice čiji ste vi roditelj (staratelj) ne može prisiliti da kaže nešto što ne želi, uskratiti mu pravo da traži predah tokom ovog razgovora, odnosno da prekine ovaj razgovor kada ono to zatraži.

O prikupljenim obaveštenjima sačinjava se službena beleška ili zapisnik koju/i potpisuju ovlašćeno službeno lice, vi kao roditelj (staratelj) maloletno lice, kao i ono samo, odnosno drugo lice koje je prisustvovalo uzimanju obaveštenja, uz obaveznu konstataciju da je o krivičnom delu ili događaju obavešten nadležni javni tužilac.

Ovlašćeni policijski službenik je dužan da vama i maloletnom licu čiji ste vi roditelj (staratelj) pročita službenu belešku i u nju unese sve vaše ili primedbe maloletnog lica pod vašim starateljstvom. Ukoliko to budete zahtevali ovlašćeni policijski službenik je dužan da vam izda kopiju službene beleške.

Kada ovlašćena službena lica na osnovu prikupljenih obaveštenja i obezbeđenih dokaza utvrde da postoje osnovi sumnje da je određeno lice učinilo krivično delo na štetu maloletnog lica čiji ste vi roditelj (staratelj), za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, ista će o tome, bez odlaganja, podneti krivičnu prijavu nadležnom javnom tužiocu (član 226 Zakonika o krivičnom postupku). U takvim slučajevima, prema učiniocu krivičnog dela može se primeniti mera lišenja slobode, a ukoliko je punoletan i zadržavanja.

U slučaju kada se utvrdi da je na štetu maloletnog lica čiji ste vi roditelj (staratelj) izvršen prekršaj sa elementima zlostavljanja i zanemarivanja (iz čl. 6 st. 1 - 4, čl. 8, čl. 11 st. 1, čl. 12 st. 1, čl. 14, i čl. 20 Zakona o javnom redu i miru), ovlašćena službena lica bez odlaganja podnose zahtev za pokretanje prekršajnog postupka nadležnom prekršajnom sudu.

O prosleđenoj krivičnoj prijavi ili izveštaju, odnosno podnetom zahtevu za pokretanje prekršajnog postupka u pisanoj formi istovremeno se obaveštava i nadležni organ starateljstva.

Uloga Suda u postupku zaštite deteta žrtve ili svedoka krivičnog dela?

Šta je to sekundarna viktimizacija?

Kada bilo ko postane žrtva krivičnog dela, on je time primarno viktimiziran. To naravno, predstavlja veoma negativno iskustvo. Ukoliko kasnije zbog problema u krivičnom postupku, neadekvatnog postupanja učesnika postupka, suviše velikog broja saslušanja žrtve kao svedoka, ona doživi nove naknadne neprijatnosti, takvo iskustvo prerasta u sekundarnu viktimizaciju.

Sekundarna viktimizacija je donekle i neminovna, jer na primer, svedok mora da se pojavi u krivičnom postupku i da daje iskaze (da svedoči). Ispitivanje maloletnika mora biti svedeno na nužni minimum što je posebno važno kada su maloletna lica žrtve krivičnih dela sa elementima nasilja, neophodno je stvoriti uslove da radnje u toku postupka ne proizvedu dugoročne štetne posledice po psihički i fizički razvoj deteta.

Kako smanjiti sekundarnu viktimizaciju kada je žrtva maloletna ?

Umanjenje sekundarne viktimizacije maloletnih žrtava se postiže nizom pravila krivičnog postupka, ali i dobrom praksom, što i predstavlja osnovni razlog da prema maloletnim žrtvama pre svega, postupaju posebno specijalizovana stručna lica.

Prema Vašem detetu koje je žrtva krivičnog dela u postupku mora postupati specijalizovana osoba

U svim fazama ovog postupka primenjuje se pravilo obavezne specijalizacije, što znači da se u postupku pojavljuju službeni akteri koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica, što se odnosi na:

1) istražnog sudiju koji sprovodi istragu u ovakvim slučajevima, a to će se odnositi i na javnog tužioca kada istraga postane javno-tužilačka,

- 2) specijalizovane službenike organa unutrašnjih poslova koji učestvuju u istrazi, odnosno u pretkrivičnom/predistražnom postupku,
- 3) predsednika veća koje sudi punoletnim okrivljenim u ovakvim slučajevima,
- 4) javnog tužioca koji krivično godini punoletne okrivljene za krivična dela učinjena na štetu maloletnih lica,
- 5) advokate koji su u funkciji punomoćnika oštećenih maloletnih lica.

Prema Vašem detetu koje je žrtva krivičnog dela se mora postupati posebno obazrivo

Kada vode postupak za krivična dela učinjena na štetu maloletnih lica - javni tužilac, istražni sudija i sudije u veću odnosije se prema oštećenom vodeći računa o njegovom uzrastu, svojstvima ličnosti, obrazovanju i prilikama u kojima živi, posebno nastojeći da se izbegnu moguće štetne posledice postupka na njegovu ličnost i razvoj.

Vaše dete koje je žrtva krivičnog dela ne sme biti bez preke potrebe ispitivano više puta kao svedok, a ako je potrebno - ono će biti saslušavano van sudnice.

Saslušanje maloletnog lica obavlja se uz pomoć psihologa, pedagoga ili drugog stručnog lica

Ako se kao svedok saslušava maloletno lice oštećeno krivičnim delom koje spada u kategoriju dela koja zahtevaju primenu posebnih pravila, saslušanje se može sprovesti najviše dva puta, a izuzetno i više puta ako je to neophodno radi ostvarenja svrhe krivičnog postupka. Ukoliko se maloletno lice saslušava više od dva puta, sudija je dužan da posebno vodi računa o zaštiti ličnosti i razvoja maloletnog lica.

Sudnica nije uvek najprijatnije mesto ni za odrasle punoletne osobe, a naročito ne za maloletne žrtve teških krivičnih dela. Zato, ako s obzirom na osobenosti krivičnog dela i svojstva ličnosti maloletnog lica oceni da je to potrebno, sudija će narediti da se maloletno lice saslušava upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka, a saslušanje se sprovodi bez prisustva stranaka i drugih učesnika postupka, u prostoriji u kojoj se svedok nalazi, tako da mu stranke i lica koja na to imaju pravo, pitanja postavljaju posredstvom sudije, psihologa, pedagoga, socijalnog radnika ili drugog stručnog lica.

Maloletna lica, kao svedoci i oštećeni, mogu se saslušavati u svom stanu ili u drugoj prostoriji, odnosno ovlašćenoj ustanovi-organizaciji, koja je stručno osposobljena za ispitivanje maloletnih lica, a prilikom saslušanja ovakvog svedoka i oštećenog, može se narediti i korišćenje audio-video linka. Ukoliko je maloletno lice saslušavano van sudnice, na glavnom pretresu se uvek čita zapisnik koji sadrži njegov iskaz, odnosno pušta se snimak saslušanja.

Maloletna žrtva se po pravilu ne suočava sa okrivljenim

Suočenje predstavlja vid proveravanja iskaza svedoka, a može se izvesti samo između dva lica (dva svedoka ili svedoka i okrivljenog). Cilj takvog saslušanja u prisustvu osobe koja iskazuje suprotno, se i ogleda u namernom stvaranju izvesnog "sukoba" među davaocima suprotnih iskaza, da bi pod uticajem tako stvorene psihičke presije, onaj ko daje lažan ili netačan iskaz, korigovao svoje iskazivanje. Stoga se načelno isključuje suočenje između oštećenog maloletnog lica, koje spada u kategoriju posebno osetljivih lica i okrivljenog.

Ako se kao svedok saslušava maloletno lice koje je usled prirode krivičnog dela, posledica ili drugih okolnosti, posebno osetljivo, odnosno nalazi se u posebno teškom duševnom stanju, zabranjeno je vršiti suočenje između njega i okrivljenog.

Vaše dete koje je žrtva krivičnog dela ima pravo na obaveznog punomoćnika

Maloletno lice kao oštećeni mora imati punomoćnika od prvog saslušanja okrivljenog. U slučaju da maloletno lice nema punomoćnika, njega će rešenjem iz reda advokata koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica, postaviti predsednik suda, a troškovi takvog zastupanja padaju na teret budžetskih sredstava suda.

Kako se postupa kada maloletna žrtva krivičnog dela prepoznaje potencijalnog učinioca krivičnog dela?

Kada maloletno lice vrši prepoznavanje okrivljenog, sud će postupati posebno obazrivo, a takvo prepoznavanje će se u svim fazama postupka vršiti na način koji u potpunosti onemogućava da okrivljeni vidi maloletno lice.

Hitnost postupka u kome je maloletno lice oštećeno

Krivični postupak čiji je predmet krivično delo učinjeno na štetu maloletnog lica je hitan. Brzina krivičnog postupka se ne sme pretvoriti u brzopletost, ali svako njegovo preterano dugo trajanje uvek potencijalno ugrožava žrtvu krivičnog dela i oštećenog u krivičnom postupku, a to je posebno izraženo kada je oštećeni maloletno lice.

Zakonski zastupnik deteta koje je žrtva zlostavljanja ili drugog oblika nasilja

Zakonski zastupnik deteta su po pravilu njegovi roditelji. Ako je roditelj izvršio nasilje u odnosu na dete logično je da on ne može obavljati dužnost zakonskog zastupnika deteta. Tada se radi o slučaju zloupotrebljavanja roditeljskog prava, što bi bio i razlog za lišenje tog prava. Za donošenje odluke o lišenju roditeljskog prava isključivo je nadležan sud u vanparničnom ili parničnom postupku.

Lišenje roditeljskog prava predstavlja najtežu porodičnopravnu sankciju, a Porodični zakon Srbije, shodno stepenu povrede standarda valjanog vršenja roditeljskog prava, poznaje potpuno i delimično lišenje roditeljskog prava. Nadležnost vanparničnog suda je pravilo i postoji kada se tom sudu podnese zahtev za lišenje vršenja roditeljskog prava, a taj postupak mogu pokrenuti: a) drugi roditelj, b) organ starateljstva ili b) javni tužilac.

Dete je otac čoveka

Ne zaboravimo – dete je otac čoveka, pa zato, ako se sa decom žrtvama teških krivičnih dela, postupa na pravilan način i ukoliko se svi, što znači i organi krivičnog pravosuđa, sudije i javni tužioca, policajci u pretkrivičnom/predistražnom postupku, advokati koji brane okrivljene, kao i oni koji su punomoćnici oštećenih, maksimalno potrudite da iskoriste zakonske mogućnosti, ali i primene najbolju moguću praksu da se u krivičnom postupku izbegne stvaranje novih trauma i da se zaleče „rane“ koje su već nastale, daćemo maloletnoj žrtvi novu šansu...

Kingdom of the Netherlands

ПРАВОСУДНА
АКАДЕМИЈА

Projekat podržan od strane
Ambasade Kraljevine Holandije u Beogradu
u saradnji sa Pravosudnom akademijom